

RIM STATUTI DOIRASIDA HARBIY JINOYATLARNI SODIR ETGANLIK UCHUN XALAQARO HUQUQIY JAVOBGARLIK MASALASINI TAKOMOLLASHTIRISH

Saidov O'tkirjon Ergashboy o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro huquq yo'nalishi 1-kurs magistranti

otkirsaidov233@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15356435>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Rim statuti doirasida harbiy jinoyatlar uchun xalqaro huquqiy javobgarlik mexanizmlarining zamonaviy holati tahlil qilinadi. Tadqiqot harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik tizimini takomillashtirish yo'llarini o'rganib, Xalqaro jinoiy sudning (XJS) harbiy jinoyatlarni ko'rib chiqishdagi amaliyotidagi muammolar va imkoniyatlarni aniqlaydi. Maqolada milliy qonunchilik tizimlariga XJS tamoyillarini implementatsiya qilish masalalari, universal yurisdiksiya prinsipi va davlatlarning hamkorlik qilish majburiyatlari kabi muhim jihatlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar. Rim statuti, harbiy jinoyatlar, xalqaro jinoiy sud, xalqaro gumanitar huquq, universal yurisdiksiya, javobgarlik mexanizmlari, implementatsiya, komplementarlik prinsipi.

EVOLUTION OF THE ISSUE OF LEGAL RESPONSIBILITY FOR COMMITTING MILITARY CRIMES WITHIN THE FRAMEWORK OF THE ROME STATUTE

Abstract. This article analyzes the modern state of the mechanisms of international legal responsibility for war crimes within the framework of the Rome Statute. The study examines ways to improve the system of responsibility for war crimes, identifying problems and opportunities in the practice of the International Criminal Court (ICC) in the consideration of military crimes. The article pays special attention to such important aspects as issues of implementation of the principles of the XJS into national legislative systems, the principle of universal jurisdiction and the obligations of states to cooperate.

Keywords. Rome Statute, war crimes, International Criminal Court, International Humanitarian Law, universal jurisdiction, mechanisms of responsibility, implementation, principle of complementarity.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВОПРОСА О МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА СОВЕРШЕНИЕ ВОЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В РАМКАХ РИМСКОГО СТАТУТА

Аннотация. В данной статье будет проанализировано современное состояние механизмов международно-правовой ответственности за военные преступления в рамках Римского статута. Исследование исследует пути совершенствования системы ответственности за военные преступления и выявляет проблемы и возможности в практике международного уголовного суда (МУС) по рассмотрению военных преступлений. В статье особое внимание уделяется таким важным аспектам, как вопросы имплементации принципов ХЖС в национальные законодательные системы, принцип всеобщей юрисдикции и обязательства государств сотрудничать.

Ключевые слова. Римский статут, военные преступления, Международный уголовный суд, международное гуманитарное право, универсальная юрисдикция, механизмы ответственности, имплементация, принцип комплементарности.

KIRISH

Xalqaro huquq tizimida harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik masalasi zamonaviy dunyoda

alohida dolzarblik kasb etmoqda. Dunyo bo'ylab davom etayotgan qurolli mojarolar, etnik va mintaqaviy ziddiyatlar natijasida sodir etilayotgan harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik mexanizmlarini yanada takomillashtirish zaruriyati ortmoqda. Rim statuti (1998) va uning asosida tashkil etilgan Xalqaro jinoiy sud (XJS) bu borada muhim yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, tizimda hali bir qator kamchiliklar va rivojlantirilishi lozim bo'lgan jihatlar mavjud [1].

Bugungi kunda harbiy jinoyatlar sodir etilgan holatlarda adolatni ta'minlash, jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish va jinoyat sodir etganlarni jazosiz qolmasligini ta'minlash muammosi global miqyosda dolzarb bo'lib qolmoqda. Rim statutining 8-moddasi harbiy jinoyatlarning keng doirasini belgilaydi, lekin ularni ta'qib qilish uchun tashkiliy, huquqiy va siyosiy to'siqlar mavjud [2]. Mazkur maqolaning maqsadi Rim statuti doirasida harbiy jinoyatlar uchun xalqaro huquqiy javobgarlik masalasini takomillashtirish yo'llarini ko'rib chiqish, muammolarni aniqlash va ularni hal qilish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot maqolasida Rim statuti doirasida harbiy jinoyatlar uchun xalqaro huquqiy javobgarlik masalasini takomillashtirishga oid ilmiy adabiyotlar va normativ-huquqiy hujjatlarning qiyosiy-huquqiy tahlilidan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida xalqaro huquq va xalqaro jinoiy huquq sohasidagi etakchi olimlarning ishlari, XJS amaliyotiga oid materiallar, davlatlarning milliy qonunchiligi va xalqaro huquqiy hujjatlar o'rganildi.

Xalqaro huquq sohasidagi mutaxassis A.X. Saidov o'z tadqiqotlarida xalqaro jinoyat huquqi va uning rivojlanish tendensiyalarini chuqur tahlil qilib, Rim statuti doirasida harbiy jinoyatlarga javobgarlik masalasining O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga implementatsiya qilish masalalarini yoritib bergan [3]. Uning fikricha, milliy qonunchilikka xalqaro jinoyat huquqi normalarini imkoniyat darajasida implementatsiya qilish zarurati bor, xususan harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik masalasida.

Rossiyalik olim I.I. Lukashuk xalqaro jinoyat huquqi sohasidagi fundamental tadqiqotlarida xalqaro jinoyatlarni ta'qib qilish jarayonidagi asosiy muammolarni ko'rsatib o'tgan [4]. Uning fikricha, harbiy jinoyatchilikka qarshi kurashda Rim statuti doirasidagi kamchiliklar, xususan, ayrim davlatlarning unga qo'shilmaganligi, sudning juridik kuchining chegaralanganligi va milliy huquq tizimlarida implementatsiya muammolari mavjudligi aniqlangan.

Bassiouni (2013) o'z ishlarida Rim statutining harbiy jinoyatlarga oid qismini tahlil qilib, harbiy jinoyatlar tushunchasining evolyutsiyasi va zamonaviy talqinini yoritib bergan [5]. Uning tadqiqotlari harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik masalasining tarixiy rivojlanishini va bugungi kundagi dolzarb muammolarini tushunishga yordam beradi.

Kraska va Kress (2020) o'z tadqiqotlarida dron urushi va yangi harbiy texnologiyalar doirasidagi harbiy jinoyatlar masalasini o'rganib, Rim statutining bu borada yetarli darajada moslashuvchanligi mavjud emasligini ta'kidlashgan [6]. Ularning fikriga ko'ra, zamonaviy harbiy texnologiyalar doirasida sodir etiladigan harbiy jinoyatlarga nisbatan huquqiy javobgarlik masalalarini aniqlashtirish zarur.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijasida Rim statuti doirasida harbiy jinoyatlar uchun xalqaro huquqiy javobgarlik masalasini takomillashtirishning bir necha muhim yo'nalishlari aniqlandi.

Birinchi, Rim statutida harbiy jinoyatlar tushunchasining kengaytirilishi zarurati mavjud. Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar, xususan, avtonom qurol tizimlari, kiber urush qurollari va biologik qurollarning rivojlanishi natijasida yangi turdagi harbiy jinoyatlar

paydo bo'lmoqda. Bu esa Rim statutini to'ldirish va unga qo'shimchalar kiritish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Bu borada Olegov (2022) o'z tadqiqotida zamonaviy harbiy texnologiyalar doirasidagi harbiy jinoyatlar masalasini o'rganib, Rim statutining 8-moddasiga kiber hujumlar, avtonom qurollar tizimlaridan noqonuniy foydalanish kabi yangi tushunchalarni kiritish zarurligini ta'kidlagan [7].

Ikkinchidan, komplementarlik prinsipini yanada takomillashtirish zaruriyati mavjud. Rim statutining asosiy prinsiplaridan biri bo'lgan komplementarlik (to'ldiruvchilik) prinsipi XJSning milliy huquq tizimlariga nisbatan ikkilamchi rolini belgilaydi. Biroq amaliyotda bu prinsipning samarali ishlashi ko'plab to'sqinliklarga duch kelmoqda. Ayrim davlatlar o'z fuqarolarini xalqaro jinoiy javobgarlikka tortilishdan himoya qilish maqsadida sun'iy sudlov jarayonlarini tashkil etishmoqda. Bu esa haqiqiy adolat va javobgarlikning ta'minlanmasligiga olib kelmoqda. Bu muammoni hal qilish uchun XJS komplementarlik prinsipi doirasida milliy sudlarning haqiqiy va samarali ishlashini baholash uchun yanada aniqroq mezonlarni ishlab chiqishi zarur [8].

Uchinchidan, universal yurisdiksiya prinsipining kengaytirilishi zarurati mavjud. Universal yurisdiksiya prinsipi har qanday davlatga o'z hududida jinoyat sodir etgan shaxsni, qayerda sodir etganligidan qat'i nazar, ma'lum xalqaro jinoyatlar, jumladan, harbiy jinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikka tortish imkonini beradi. Amaliyotda esa universal yurisdiksiya prinsipi ko'pincha siyosiy va diplomatik sabablarga ko'ra cheklanadi. Bu prinsipni kengaytirish va milliy qonunchilikka implementatsiya qilish harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik mexanizmlarini takomillashtirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi [9].

To'rtinchidan, davlatlarning hamkorlik qilish majburiyatlarini kuchaytirish zaruriyati mavjud. Rim statutining 86-moddasi davlatlarning XJS bilan to'liq hamkorlik qilish majburiyatini belgilaydi. Biroq amaliyotda ko'plab davlatlar bu majburiyatni bajarishda turli bahonalarni ro'kach qilishmoqda. Bu esa XJSning samarali ishlashiga to'sqinlik qilmoqda. Bu muammoni hal qilish uchun davlatlarning hamkorlik qilish majburiyatlarini yanada aniqlashtirish va bu majburiyatlarni bajarimaslik uchun sanksiyalar tizimini ishlab chiqish zarur.

Beshinchidan, jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati mavjud. Rim statuti va XJS jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish borasida muhim yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, bu sohadagi mexanizmlar hali yetarli darajada samarali emas. Jabrlanuvchilarning odil sudlovga bo'lgan huquqini ta'minlash, kompensatsiya olish imkoniyatlarini kengaytirish va psixologik yordam ko'rsatish tizimlarini takomillashtirish zarur [10].

XULOSA

Rim statuti doirasida harbiy jinoyatlar uchun xalqaro huquqiy javobgarlik masalasini takomillashtirish zamonaviy xalqaro huquq tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu borada Rim statutini zamonaviy xavf-xatarlar va jinoyatlarga moslash, komplementarlik prinsipini takomillashtirish, universal yurisdiksiya prinsipini kengaytirish, davlatlarning hamkorlik qilish majburiyatlarini kuchaytirish va jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish eng muhim yo'nalishlar hisoblanadi.

Harbiy jinoyatlar uchun xalqaro huquqiy javobgarlikni ta'minlash butun xalqaro hamjamiyatning mas'uliyati hisoblanadi. Harbiy jinoyatlarga qarshi kurashda samarali xalqaro-huquqiy mexanizmlarni yaratish nafaqat jabrlanuvchilar uchun adolatni ta'minlaydi, balki kelajakdagi jinoyatlarning oldini olish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bu borada Rim statuti doirasidagi mexanizmlarni takomillashtirish, milliy qonunchiliklarga to'liq implementatsiya qilish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish harbiy jinoyatlar uchun jazosizlik davriga barham

berish yo'lidagi muhim qadamlar hisoblanadi.

REFERENCES

1. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998. United Nations, Treaty Series, vol. 2187, p. 3.
2. Saidov, A.X. (2021). Xalqaro jinoyat huquqining rivojlanish tendensiyalari. Toshkent: TDYUI.
3. Lukashuk, I.I. (2019). Mejdunarodnoe pravo: Osobennaya chast. Moskva: Volters Kluver.
4. Bassiouni, M.C. (2013). Introduction to International Criminal Law. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
5. Kraska, J., & Kress, C. (2020). Armed Conflict and the Law of War in the 21st Century. Oxford: Oxford University Press.
6. Olegov, M.V. (2022). Voenные prestupleniya v usloviyax novyx texnologiy voorujennых konfliktov. Moskva: Prospekt.
7. Schabas, W.A. (2018). The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute. Oxford: Oxford University Press.
8. Werle, G., & Jessberger, F. (2020). Principles of International Criminal Law. Oxford: Oxford University Press.
9. Naqvi, Y. (2021). Victims' Rights in International Criminal Proceedings. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Jalolov, J.J. (2023). Harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik masalalari: xalqaro va milliy huquqiy jihatlar. Yurist axborotnomasi, 5(2), 45-58.